

Les llengües

S. Martí

Assistents al "ple del català" de l'ajuntament de Girona, l'any 1975.

El català sota dues dictadures i en èpoques de democràcia

JORDI CORNELLÀ DETRELL

Per a les llengües el segle XX no és un període uniforme. Els primers anys són una continuació de l'últim quart del XIX. La percepció actual sobre les llengües es forma pels volts de 1914, tot i que és a partir de final dels anys quaranta que es basteixen els fonaments de la situació sociolingüística d'avui. Un pas previ per tal de fer una història de les llengües és dividir els usos segons siguin privats —familiars, col·loquials— o oficials —a l'Administració, a l'escola... Separar-los és important perquè la relació entre tots dos àmbits canvia al llarg del segle XX, i perquè l'ús públic sovint se sobredimensiona.

El catalanisme militant

A principi de segle la llengua catalana no s'usa a les escoles ni a l'Administració, però això no es deu a una persecució explícita de la llengua sinó al fet que encara no ha reeixit el nacionalisme lingüístic. És cert que des de final del XIX les coses estan canviant, que ja hi ha una mena de protonacionalisme, uns precursors i militants de la ideologia nacional. Però al començament del XX aquestes idees encara són molt avançades.

El 1899 Joaquim Botet i Sisó fa un *Discurs sobre la llengua catalana* amb motiu del certamen poètic de l'Associació Literaria. El parlament comença amb una disculpa per la singularitat de parlar en català en un acte com aquell. El discurs és una exhortació a favor de la revitalització de la llengua en l'àmbit oficial i s'hi intueixen algunes característiques de la futura llengua nacional: la descastellanització i la llengua parlada. Si bé reconeix que l'ús oral no ha experimentat cap mena d'interrupció, denuncia les dificultats d'escriure en català i la seva absència a l'escola —tretos bàsics de la ideologia nacional, que encara no és present al discurs. Ja existia un contacte entre dues llengües, la catalana i la castellana, però no era problemàtic; la llengua de l'àmbit privat conviu sense problemes amb una llengua oficial: cada una accepta l'espai que li pertoca fins que no apareixen els primers nacionalistes que la volen convertir en una llengua de cultura. L'any 1899 l'alcalde Manuel Català prohibeix als regidors parlar en català als plens. En la resolució final del conflicte s'exposa que no hi ha cap disposició legal que obligui els regidors a usar el castellà, ni pot existir, perquè això atemptaria contra la llibertat del sufragi i contra el bon funcionament de l'entitat. La crònica del *Diario de Gerona* no pot ser més explícita: «la inmensa mayo-

ría de los concejales han tenido, si no dificultad, poca facilidad para expresarse en castellano». Al principi de segle l'hegemonia absoluta en l'àmbit oral de la llengua catalana no és qüestionada per ningú. L'article «Per l'ensenyança catalana» de M. Folguera i Duran, publicat a la revista gironina *Cultura*, mostra que al 1916 encara hi ha moltes coses per explicar, per exemple que escriure en la «parla agena» és «una vergonya». No devia ser gens fàcil convèncer els catalans de reivindicar l'ús de la llengua pròpia. El centralisme, però, no era el principal obstacle d'aquest programa, sinó el fet que tothom estava tocat per la ideologia nacional. Hi havia gent que l'observava amb recel; per això, pel que fa a l'ensenyament del català, els pares «s'hi oposaven perquè el català ja l'aprenien pel carrer i lo demás era perdre el temps». Els ideòlegs nacionalistes eren ben conscients del que representava l'escola: l'accés de la llengua —i dels qui la reivindicaven— a un estatus superior.

El número 138 de *Presència* de 1968, en ocasió del centenari de Pompeu Fabra.

El nacionalisme polític

La discussió entorn de les llengües s'anava enverinant a mesura que el catalanisme guanyava poder polític. El 1916 Maura, cap del partit conservador, menysprea des de la Real Academia de la Lengua la llengua catalana. Això provoca que en una sessió de 1916 el regidor maurista Sagrero Vizcaino protesti perquè s'ha fer en català la lectura d'una proposta rutinària. La majoria de regidors s'indignen i en la sessió següent Santiago Masó presenta una moció que serà aprovada a fi que l'Ajuntament demostrï «acatament i adhesió a la gloriosa llengua catalana estimant-la un patrimoni sagrat de la nostra terra i part integrant de la naturalesa social de Catalunya». Segons els mauristes s'havia d'apreciar «su uso en todo aquello de costumbres particulares, dejando para lo que sea oficial el idioma nacional para todos los efectos de la administración del Estado». La polèmica és una mostra de la ideologització creixent del contacte entre llengües: el català ambiciona l'ús oficial, i el diputat maurista, amb una actitud que podem qualificar de regionalista, no vol que surti de les «costumbres familiars».

La creació d'un nacionalisme català polític quan la ideologia nacional ja té el suport de les masses permet començar a dominar els dos punts fonamentals: l'ensenyament i l'Administració. La llengua anirà guanyant progressivament terreny oficial fins a arribar a l'etapa anterior a la guerra, moment culminant de catalanització de la premsa i la ràdio. El regionalisme de l'últim quart del segle XIX i d'inici del XX no pretenia polititzar la llengua; el seu objectiu era anar directament de la província a Madrid. Segons aquest plantejament, la creació d'una llengua nacional no tenia cap sentit, el català no es necessitava per comunicar-se amb l'Administració.

L'estructura del projecte nacionalista, en canvi, cohesiona les províncies, que queden representades per un nou centre polític. Un dels elements de cohesió més útils és el lingüístic. A pesar del que diguin els apologistes de la llengua nacional per justificar-se, el nacionalisme lingüístic no és en principi un problema de comunicació ni de cultura, sinó de política i ideologia. Tant el catalanisme com el regionalisme s'expressen en català; la diferència és que el primer vol donar més pes a la llengua que el segon.

La dictadura de Primo de Rivera

El 1923 se suspenen les càtedres de llengua catalana que el Govern havia atorgat el 1917 a l'Escola Normal de Mestres de Girona. La dictadura de Primo de Rivera aparentment respectava la societat civil: «el expresar-se en idiomas o dialectos, las canciones, bailes, costumbres y trajes regionales no son objeto de prohibición alguna». Els seus partidaris a Catalunya no creien en la ideologia nacional, consideraven que si les activitats culturals catalanes no sobreviuen sense ajudes públiques eren despeses inútils. El regionalisme veia que les decisions polítiques i econòmiques es prenen des de Madrid i es preguntava fins a quin punt era útil argumentar el poder de Barcelona; era una opció no nacional. El 1924 en trobem un exemple al diari gironí *El Norte*, tradicionalista –s'autoqualificava catòlic, però molts catòlics i clergues ja eren catalanistes conservadors. El seu tradicionalisme antinacional fa que acusi la Mancomunitat de centralisme: «¿Somos los tradicionalistas contrarios a la lengua y escudo de Cataluña? No [...] protestábamos de que se convirtiese el municipio barcelonés y a la Mancomunitat de Cataluña, en una merienda de negros, donde se saciaban

La Comissió Tècnica organitzadora del Primer Congrés de la Llengua Catalana. Joaquim Ruyra, dret, és el tercer per l'esquerra.

todas las concupiscencias catalanistas». L'article de J.M. Thió i Rodés, titulat significativament «Los verdaderos enemigos de Cataluña, de su lengua y de su bandera», no rebutja pas la llengua catalana, sinó la seva utilització política.

Un episodi de la dictadura, absurd si no es té en compte l'hostilitat i els recels que desperta el projecte polític catalanista, és la polèmica dels Jocs Florals de Font Romeu de l'any 1926. El governador militar de Girona Ignasi Maria Despujol mana, ingerint-se en els afers del bisbe francès Juli Carsalade, que s'accepti la llengua castellana als Jocs. El bisbe objecta que dels deu jurats només n'hi ha un que sap castellà, i que el públic tampoc en sap. La resposta del bisbe, que al final transigeix, és molt interessant: «Chez nous, sachez le bien, le catalán, non pas le patois catalán que parle le peuple, mais le catalán littéraire, n'appartient qu'à une élite. Il est une simple question de folklore; il n'à rien, absolument rien

de politique». Hi ha una divisió entre el català «patois», dialectal, i el català literari, el normativitzat. El primer el parla tothom, l'altre només el sap una elit. El fragment mostra la relació entre política i llengua normativitzada; és a dir, entre catalanisme i llengua nacional. Allò que preocupa no és el català dialectal parlat per tothom, sinó el català literari, el que vol guanyar pes oficial. El bisbe Vila Martínez, el 1929, envia unes normes als capellans de la demarcació: «Enteramente queda prohibido a uno y otro clero el empleo en los sermones de la lengua catalana moderna o literaria, la cual ni los mismos catalanes, con pocas excepciones, entienden». Com que en les mateixes normes el bisbe considera prudent explicar l'evangeli en llengua catalana, hem de considerar que el seu raonament no és gaire diferent de l'anterior: oposa la llengua catalana a la llengua normativitzada. L'opinió és semblant a la dels franquistes que argumentaven que el català era una

PERSONATGES

Gregori Artizà (Campmany, 1839-1921). És l'únic representant de la província que va desenvolupar una ponència al Primer Congrés Internacional de la Llengua Catalana. Al discurs «Importància dels estudis gramaticals per a tota literatura i especialment per la nostra» manifestà la necessitat de tenir una gramàtica catalana i de crear una Acadèmia de la Llengua Catalana.

Joaquim Ruyra (Girona, 1858-Barcelona 1939). Va ser membre de la comissió organitzadora del Primer Congrés Internacional de la Llengua Catalana i va col·laborar amb Pompeu Fabra; el 1918 fou nomenat membre adjunt de la Secció Filològica de l'Institut d'Estudis Catalans i el 1924, membre numerari. Els seus treballs lingüístics els va publicar a *Qüestions de llenguatge*. Tal com Fabra, volia una llengua literària basada en la parla viva convenientment depurada. Josep Pla, el gran referent de la prosa catalana contemporània, en va ser un gran admirador.

Ivon l'Escop. Pseudònim de Ricard Aragó (Santa Coloma de Farners 1883 - Barcelona 1963). Sacerdot que el 1908 fundà la Lliga del Bon Mot, organització que lluità contra la blasfèmia. Gran publicista, va fer mítings, va enganxar cartells i obtingué el suport de Joan Maragall, Josep Carner, Carles Rahola... Va publicar diversos llibres, com *La llengua catalana* (1931) i *La paraula viva* (1926).

Ignasi-Enric Jordà (Cervera de la Marenda, 1886-Barcelona 1977). El 1917 obtingué la càtedra de català de la secció masculina de l'Escola Normal de Mestres de Girona, el primer centre oficial de la província on s'ensenyà català (l'assignatura era voluntària), Anna Canalas i Carme Julià l'obtingueren a la secció femenina. El 1932 Pompeu Fabra elogà la seva tasca. Durant la Guerra Civil va haver de fugir i deixà vacant la plaça.

llengua inventada. És indubtable, però, que les normes de Fabra devien causar perplexitat a la gent que havia parlat català tota la vida. Les formes dialectals eren més vives que ara, la noció del castellanisme no existia entre la gent i no devia ser gens fàcil adaptar-se a la llengua normativa; la llengua nacional no és la llengua materna: aquesta només té una funció comunicativa, mentre que l'altra, a més, té una funció ideològica i política.

Gabriel Llompart és nomenat bisbe de Girona el 1922. Publica el Full Parroquial i el catecisme de la diòcesi en català. Durant la dictadura, el governador civil demana un nou bisbe que sigui més patriota. El substituït serà Josep Vila Martínez, que va in-

crementar l'ús del castellà. L'any 1929 el governador civil Prudencio Rodríguez Chamorro estava molt satisfet dels progressos del castellà a l'escola: «La clave del idioma único en la escuela fue encontrada y los frutos que se obtienen son notabilísimos». Això ja no és regionalisme, sinó un contranacionalisme espanyol.

A partir del bisbe Perelló (1932-1934) el butlletí del bisbat publica algun text escadusser en llengua catalana, i els documents del prelat es redacten en les dues llengües. Durant l'etapa anterior a la Guerra Civil, d'acord amb l'Estatut d'Autonomia aprovat el 1932, el català va ser reconegut com a llengua oficial juntament amb el castellà. A la revista gironina *Estel*, d'estudiants naciona-

listes republicans, hi trobem els articles que mostren la consolidació i l'ambició de la ideologia nacional; quan s'acabi la guerra «res de cooficialitat, res de bilingüisme, res de conllevància, com digué Pous i Pagès, sí, tothom que visqui a Catalunya, tothom que treballi a Catalunya, tothom que es guanyi el pa a Catalunya ha de saber i ha de parlar la llengua catalana» (estiu de 1937). La revista *Aires Lloretencs*, al número de maig de 1936, clama: «Avui hem hagut de veure en la nostra Casa de la Vila un "Edicto" del nostre Jutjat Municipal, redactat en castellà. Per què? Els serveis de justícia són nostres i en la nostra terra podem i devem usar la nostra llengua».

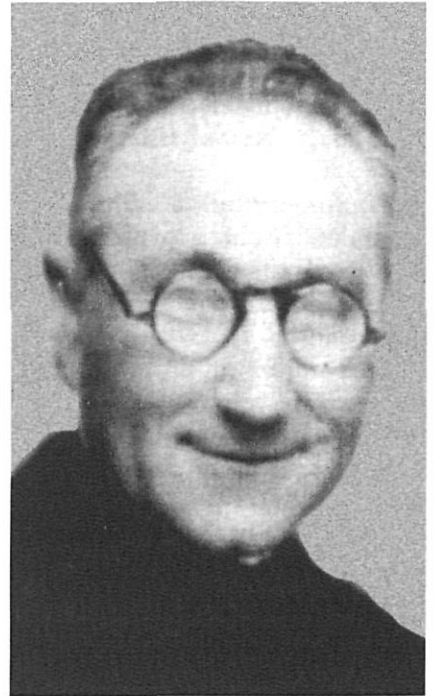
La dictadura de Franco

Després de la guerra la llengua catalana és foragitada dels usos oficials, però és difícil mesurar els efectes d'aquesta prohibició en la transmissió de la llengua de pares a fills. La repressió ha acapatat tot l'interès, però el fet realment important és que s'ha deteriorat molt l'ús privat i familiar de la llengua. L'efecte fonamental de la postguerra sobre la llengua catalana no és la repressió sinó la immigració massiva, que capgira la situació sociolingüística. Als anys seixanta, la immigració castellanoparlant representa el 35% de la població total a Girona. Els mètodes d'interpretació de la realitat lingüística haurien de concentrar-se en l'ús familiar, que és l'únic que garanteix la transmissió de la llengua de pares a fills. Quan les tropes rebels entren a Catalunya, demostren la seva aversió a la cultura catalana. A la Biblioteca Popular d'Olot, per exemple, abans que es formés una comissió depuradora ja es van retirar totes les obres escrites en català. Tanmateix, cal insistir de nou que fets com aquests no són els que ens porten a l'estat sociolingüístic actual. Tot de cop, gent que amb prou

feines havia xampurrejat mai el castellà es troba amb un tant per cent elevadíssim de població que el parla. La immigració que comença a arribar en massa a Girona a partir de l'any 1945 s'instal·la a les zones de barraques, que arriben a ser el 25% dels «habitatges» de la ciutat. Una planificació adequada hauria pogut solucionar o esmorteir els problemes culturals i d'allotjament, però l'actuació de l'Administració va ser lenta i poc eficaç. Prescindir dels efectes de la immigració és una manera de no qüestionar la situació actual; comporta una mirada esbiaixada sobre la realitat lingüística, perquè no hi ha dubte que el català va ser una llengua d'ús espontani gairebé única fins als anys cinquanta. I estem parlant, és clar, de tants per cent elevats, i no pas de l'alta burgesia o de l'escàs 10% d'immigració al·lòglota de la II República, fàcilment assimilable —i concentrada sobretot a l'àrea de Barcelona. L'aparició dels mitjans de comunicació de masses també ha estat determinant a l'hora de canviar completament i en pocs anys la fesomia lingüística del país.

L'església de la postguerra

El bisbe Josep Cartaïà, abans de la guerra, va fer servir el català per adreçar-se a les autoritats locals. També va ordenar l'edició d'un catecisme en català. Els documents oficials del bisbat eren en castellà; el contrast entre la documentació interna —en castellà— i les informacions dirigides al públic —en català, la llengua que sabia el poble— és una divisió clara de les funcions que tocaven a cada llengua. El 16 de març de 1939 el governador militar Emilio Gómez del Villar presenta un escrit al bisbe en el qual s'avisava que «es obligatorio el uso del idioma castellano, único oficial en la España Nacional, no procediendo, por tanto, que en los actos de carácter religioso se haga uso de otras formas dialectales o idiomáticas». A partir d'aquí es produeixen diverses denúncies contra l'ús del català. El maig de 1939 hi ha una denúncia contra el capellà de Sant Joan les Fonts; el 6 de juny n'hi ha una contra el rector de Banyoles. El bisbe escriu al governador: «es muy distinta la condición en que se

Ignasi-Enric Jordà i Caballé, primer professor de llengua catalana de l'Escola de Mestres Normal de Girona.

encuentran para entender la divina palabra las poblaciones urbanas, de las rurales que viven diseminadas por los campos; y que yo no toleraría una palabra en catalán si conociera que con ello se intentan fines políticos contra la unidad de mi querida patria». El bisbe Cartaïà destrua la llengua catalana del catalanisme o de l'independentisme, confusió que estendrà el règim militar. Les maniobres contra el català de la primera etapa de la dictadura són clares: rebaixar-lo de llengua a dialecte i vincular-lo indivisiblement a la política catalanista i al «separatisme» per tal de dimonitzar-ne l'ús, que passa a ser un atac contra la unitat de l'Estat. La maniobra és inaplicable: el bisbe es mostra absolutament a favor del règim, però troba que la prohibició de la llengua és absurda perquè és l'única que sap una bona part de la població. El bisbe no protegeix la llengua, per a ell la presència del català a l'Església és un fet circumstancial —cal

D'esquerra a dreta, Salvador Sunyer, professor de català i Modest Prats i Josep M. Nadal, historiadors de la llengua.

CRONOLOGIA

- 1899 L'alcalde de Girona Manuel Català afirma que no està permès parlar català als plens.
- 1909 El bisbe Francesc Pol fa traduir al català el catecisme de Pius X.
- 1910 El *Diario de Gerona* denuncia que a la Sorbona es poden presentar tesis en català i a la Universitat de Barcelona no.
- 1915 La Diputació de Girona s'afegeix a la Diada de la Llengua Catalana. L'acte té un ampli ressò a la premsa.
- 1916 Sagrero Vizcaíno, regidor maurista, protesta perquè es fa la lectura d'una proposta rutinària en català.
- 1923 El bisbe Llompart fa traduir un catecisme al català que Vila Martínez farà publicar en castellà el 1925. Una ordre governativa suspèn les càtedres de llengua i literatura catalanes de l'Escola Normal de Mestres.
- 1924 Totes les societats han de tenir els estatuts en castellà. A l'obertura de curs el governador civil amenaça de substituir els mestres si no fan les classes en castellà.
- 1926 Polèmica del governador militar Ignasi M. Despujol amb el bisbe de Perpinyà Juli Carsalade sobre les llengües dels Jocs Florals de Perpinyà.
- 1932 L'Estatut d'Autonomia reconeix el català com a llengua oficial.
- 1933 El GEiEG redacta els nous estatuts en català.
- 1939 El governador militar Gómez del Villar ordena que tots els actes oficials civils i religiosos es facin en castellà. Un grup de militars trenca la placa del carrer d'Abeuradors perquè està escrita en català. Depuració dels llibres en català a les biblioteques. Comença la depuració dels mestres.
- 1940 Julio Iglesias-Ussel, cap provincial de Falange, prohibeix l'ús del català entre els falangistes.
- 1947 Fundació del Círculo Artístico. Primer llibre autoritzat en català a la província: *Xilografies gironines*, de Joan Amades.
- 1948 Primers Jocs Florals bilingües a Girona.
- 1956 lu Bohigas comença a fer classes de català per correspondència, és el primer professor de la postguerra.
- 1963 Es crea la llibreria Les Voltes, que vol regularitzar el llibre en català.
- 1965 Es comença a publicar *Presència*.
- 1967 Com a resposta al Premio Immortal Gerona es crea el Premi Prudenci Bertrana.
- 1969 L'exèrcit abandona la processó del Corpus perquè el bisbe Jubany parla breument en català.
- 1972 Es funda la secció provincial d'Òmnium Cultural, presidida per Francesc Ferrer.
- 1975 El regidor Joan Paredes demana que es pugui parlar català als plens. És denegat el 7 de març, fet que provoca moltes protestes. Finalment, a la sessió del 8 d'abril ja es parla en català.
- 1979 Apareix el diari *El Punt*.
- 1991 Campanya per a l'oficialització del topònim *Girona* a Espanya.
- 1992 *El Diari de Girona* es redacta íntegrament en català.
- 1999 El regidor del PP Francisco J. Domínguez parla francès en un ple perquè un text no està redactat en castellà.

salvar les ànimes— que amb el temps s'arreglarà —quan una «tenaz labor escolar» el converteixi en un idioma prescindible. Les denúncies, tanmateix, van continuar; el 18 de gener de 1940, per exemple, el governador Paulino Coll tramet al bisbe una denúncia contra el capellà de Blanes. N'hi va haver contra el Via Crucis de Girona (es va cantar el Sant Rosari en català), i contra els capellans de Vidreres, Sant Joan de les Abadesses, Calella de Palafrugell, Albanyà, Sant Llorenç de la Muga, Darnius... Durant els anys cinquanta, Cartaïà manté el catecisme en les dues llen-

Rètol de la plaça dedicada a Fabra per l'ajuntament de Girona, l'any 1976.

TEXTOS

Lo que exigeix lo patriotisme de tots los naturals de Catalunya, honrar i reverenciar ab filial pietat la llengua que deu'ls ha donat per entendres y comunicarse los uns ab los altres, estimarla com á propia y usarla en conseqüencia en tots los actes importants y trascendentals de la vida. [...] Si'ls representants del poder públich abusant de la seva autoritat [...] nos privan lo seu us en molts actes dels últimament senyalats imposantnos lo d'una llengua que no es la nostra, les exigencies de la dignitat s'unexen á les anteriors consideracions pera que tot catalá protesti d'aytal imposició.

Joaquim Botet i Sisó,
Discurs sobre la llengua catalana, 1899.

Són aquests [els pares de família], individual i col·lectivament, els qui han d'interessar-se amb els professors dels seus fills per a que en l'escola 'ls hi sia ensenyat el llegir i escriure correctament la llengua catalana a fi que puguin utilitzar-la sense mancament en tots els actes de la vida; són ells els qui han d'estalviar a llurs hereus la vergonya amb que molts se veuen actualment d'haver d'escriure sempre en castellà [...] deuen fer el bé de reintegrar la llengua catalana al seti d'honor que per dret propi li correspon, dintre la llar, en la plaça pública i a tot arreu.

M. Folguera i Duran, «Per l'ensenyança catalana», publicat a *Cultura* el 1914.

Mi convencimiento en este punto es tan profundo, tan irrevocable, que una de dos, o todos los maestros enseñan, sin excepciones en correcto castellano... o al convencerme plenamente de que no se ara así propondré al Directorio, que puede hacerlo, emplee sus facultades insuperables con Estatutos o sin ellos, y traslade en masa a los incorregibles, substituyéndolos per maestros castellanos.

Governador Juan de Urquía, *Magisterio Gerundense*, núm. 797, 1924.

La norma que se sigue en esta feligresía en cuanto a la predicación es la siguiente. En los actos y fiestas solemnes todo en llengua castellana. En los domingos y demás fiestas corrientes, en la primera misa, que es en la que ordinariamente asiste un mayor número de gente sencilla, incapaz de seguir el sermón en lengua castellana, se predica el catalán. En la segunda, que de ordinario el auditorio ya es más culto, salvo raras excepciones, se predica en castellano.

Carta del capellà de Calella de Palafrugell Rafael Duran al bisbe Cartañà (1940). La resposta aprova el seu comportament.

Quan la llengua deixa de ser un factor d'identificació és que som a les portes de la substitució. Si hi afegim que els immigrants d'altres procedències lingüístico-culturals (gallecs, magrebins, senegalesos, orientals) s'integren majoritàriament al nostre país parlant en espanyol, ens adonarem de tota la demagògia que hi ha darrere les crides interessades al respecte de la personalitat hispanòfona. I de la gravetat de la descatalanització del nostre territori.

Modest Prats, August Rafanell i Albert Rossich,
El futur de la llengua catalana, 1990.

S. Martí

El regidor Joan Paredes, defensor del català a l'Ajuntament de Girona, l'any 1975.

gües i deixa triar; el criteri també s'aplica a l'última pàgina de la *Hoja Parroquial*. A Girona, per exemple, a la catedral i al seminari la pàgina era en castellà. Per a Cartañà, expressar-se en català era un fet natural que no responia a cap actitud reivindicativa, per bé que tampoc li donava gaire més importància que el fet de ser una llengua d'expressió familiar que tard o d'hora seria substituïda.

Els usos escrits del català

No s'ha d'exagerar la importància dels usos escrits: el 1900 hi ha un 63,8% d'analfabetisme. Això, per si sol, ja exclou una gran part de la població. El tant per cent que sap escriure i llegir ho ha après a l'escola, i com que fins als anys trenta no s'ensenyava en català, la competència lectora és en castellà. La lectura s'ha de deslligar de la llengua parlada, l'ortografia és un hàbit que té a veure amb un aprenentatge conscient, un costum que s'adquireix amb la pràctica, i per això quan algú ha après a llegir —i a escriure— en una llengua és difícil adaptar-se a unes noves formes ortogràfiques. El fet que els epistolars privats i els diaris siguin majoritària-

Un dels llibres de Ricard Aragó (Ivon l'Escop) dedicats a la llengua.

ment en castellà no ha de fer creure que això demostra un coneixement inveterat de la llengua castellana a Catalunya. El catalanisme polític com a entitat organitzada no apareix fins al 1894, quan es funda el Centre Catalanista, que crea un mitjà d'expressió: *Lo Geronès*. De 1900 a 1923 hi ha un esclat de revistes, sobretot literàries, produït per l'arribada dels corrents modernista i noucentista; la majoria són efímeres. La Lliga Regionalista, que es funda l'any 1916, controla dos diaris: *El Gironès* i el *Diario de Gerona*. En aquest període surten 56 publicacions en català –en castellà n'hi ha quasi la mateixa quantitat– i 7 de bilingües, mentre que a l'últim quart del segle XIX només n'hi havia 10 en català i 4 de bilingües. Els anys de la dictadura de Primo de Rivera representen un fre: només se'n creen 5 en català i dos de bilingües. Durant la II República hi ha un nou esclat: 42 en català, 1 bilingüe i es catalanitzen publicacions consolidades com el *Diari de Girona* i *L'Autonomista*. L'evolució cap a la catalanització de la premsa és evident, tot i que la més especialitzada, com

la dedicada a l'ensenyament, continuarà escrivint-se en castellà. A partir de l'any 1936 creix molt la premsa política escrita en català.

Les prohibicions del franquisme

El 10 de maig de 1940 Julio Iglesias-Ussel, cap provincial de Falange, va firmar una ordre que prohibia l'ús del català entre els camarades del partit: «En cuanto a los locales de nuestra organización, en todos se hablará según está ordenado el castellano, pero no se pondrá ningún rótulo que lo recuerde». El governador Paulino Coll escriu: «El patriotismo impone despojarse de la tradición cuando ésta merma el prestigio de la patria». Aquestes declaracions semblen un intent del règim d'actuar contra l'esfera privada. Els falangistes han d'abandonar el català sense que es noti per no ofendre la població, que no entén ni accepta la prohibició de la llengua tradicional. Els fets que ressalten més són les actuacions contra els rètols de les botigues i plaques dels carrers, però els efectes d'aquestes sobre la llengua que parla la gent són mínims. Una tasca escolar ben planificada, en canvi, ja podia donar més fruits. Si bé resulta difícil actuar sobre l'esfera privada –no podien seguir les disposicions ni els falangistes, ho demostra l'ordre–, no hi ha dubte que la pressió persistent del règim va crear esclatxes.

La intenció inicial d'esclafar la cultura autòctona passa a ser un intent de flokloritzar-la, per això a partir de la segona meitat dels anys quaranta es permet una mínima respresa. El 1947 es funda el Círculo Artístico, el 1948 s'organitzen uns jocs florals bilingües, i s'autoritza l'edició d'uns pocs llibres en català: *Xilografies gironines*, de Joan Amades, editat per Josep M. Gironella el 1947; *Estampes de Girona*, de Joaquim Pla Dalmau, el 1949, i el primer llibre de literatura: *Cançons del*

color del temps, de Maria Castanyer, publicat el 1950. No ens enganyem, però: fins al 1970 no hi va haver una revista totalment en català a la província: *Presència*. 31 anys. Mentrestant, s'havia volgut crear una literatura en castellà a la demarcació, intent fracassat que va culminar amb el Premio Inmortal Gerona de 1967.

Per als partidaris del règim, Narcís Jubany era el responsable de les tensions que, de mica en mica, havien anat trencant les relacions del règim i l'Església a Girona. El 5 de juny de 1969, arran de la processó del Corpus, hi va haver una protesta molt dura de l'Exèrcit. Va ser un acte premeditat, tal com demostra el governador civil Ramón Muñoz G. Bernaldo en una carta dirigida al ministre de Governació: «el General Gobernador Militar, telefónicamente, me comunicó su propósito de retirarse de los actos de la Iglesia Catedral si el Sr. Obispo, conforme había hecho ya en otras ocasiones, en la misa concelebrada con los párrocos de la capital usaba el catalán para la liturgia del acto, por considerarlo ofensivo a la presencia de las autoridades». L'Esglé-

El número 366 de la revista *Presència*, de 1975.

Ús de la llengua catalana a les comarques gironines

COMARCA	Poden parlar català		Comprenen la llengua catalana		
	1986	1991	1981	1986	1991
Ripollès	87,7%	87,6%	95,8%	98,1%	98,7%
Garrotxa	92,1	90,3	96,5	98,5	98,9
Selva	76,7	76,3	88,2	94	95,2
Gironès	79,9	80,8	72,3	95,7	96,7
Pla de l'Estany	93,6	91,1	96,8	99,1	98,8
Alt Empordà	76,3	77,5	89,6	94,2	95,8
Cerdanya	79,5	81	93,2	96,3	97,5
Baix Empordà	78,4	78,9	91,4	95	95,5

		Entén el català	El sap parlar	El sap llegir	El sap escriure
Província de Girona	1981	90,6%	—	—	—
	1986	95,5	80,1	74,2	39,7
	1991	96,4	80,7	76,6	49,2
Catalunya	1981	79,8	—	—	—
	1986	90,6	64,2	60,7	31,6
	1991	93,8	68,3	67,6	39,9

Dades del cens extretes del llibre *El coneixement del català* (Vegeu la bibliografia)

		Català	Castellà	Altres	No es pot saber
Llengua usada en rebre una trucada	Província de Girona	60	33,1	0,3	7,3
	Catalunya	45,6	46,6	0,5	6,6
Llengua d'ús habitual	Província de Girona	66,9	32,7	0,5	—
	Catalunya	49,6	49,9	0,4	—
Llengua preferida per fer l'enquesta	Província de Girona	66,9	26	Indiferent	7,1
	Catalunya	50,8	39,7	Indiferent	9,5

Dades extretes de l'Informe de l'enquesta sobre la política lingüística de la Generalitat i sobre l'aplicació de la Llei 1/1998 de política lingüística.

sia postconsiliar va fer un gir, el clero gironí es preocupava per les llibertats bàsiques, la justícia social i els problemes específics de Catalunya.

L'obertura del règim

A partir de la segona meitat dels anys seixanta hi ha una obertura del règim, apareix a *Los Sitios* una secció setmanal en català, diari que també critica que el Premio Immortal Girona de 1967 exclouï la llengua catalana. Un element d'oposició que causa molts problemes al règim és el setmanari *Presència*, que, sota la direcció de Narcís-Jordi Aragó, dedicarà moltes portades a la llengua catalana. L'ensenyament de la llengua

va haver de ser promogut per entitats com la Cambra de Comerç i Indústria i professors com Salvador Sunyer. Finalment entrarà a l'escola de forma tímida i experimental després de l'aprovació de la Llei d'educació de 1970. La batalla perquè l'Ajuntament fos favorable a l'ensenyament del català comença amb una instància d'Òmnium Cultural que queda sense resposta. El 7 de març de 1975 el regidor Joan Paredes demana que l'Ajuntament dediqui 5 milions a la cultura catalana. El consistori refusa l'esmena, fet que aixeca moltes protestes; fins i tot el Consejo Local del Movimiento acorda demanar el suport de l'ensenyament del català a les escoles. Gràcies a la pressió, el 8

d'abril, en un ple multitudinari parlat parcialment en català per primera vegada després de la Guerra, l'Ajuntament accepta el compromís.

La democràcia

A partir de la democràcia, a la demarcació de Girona hi ha pocs episodis de conflicte lingüístic. En aquesta etapa final del segle el català aconseguix una presència important a l'escola, la universitat i l'administració; en molts altres àmbits, com en el de l'oci o l'empresarial, els resultats són força migrats. Les enquestes del cens permeten comprovar que s'ha avançat molt en la comprensió oral i escrita del català respecte als últims anys de

BIBLIOGRAFIA

No hi ha cap treball de síntesi sobre el tema estudiat, però en canvi hi ha una gran quantitat de bibliografia sobre aspectes concrets. La selecció bibliogràfica següent és força incompleta.

ARAGÓ, Narcís-Jordi. «Girona: crònica del ple més ple». *Presència*. núm. 366 1975.

CLARA, Josep. *Girona sota el franquisme (1939-1976)*. Girona: Ajuntament de Girona i Diputació de Girona, 1991.

CLARA, Josep. «Actituds del bisbe Josep Cartaña (1932-1962) davant la llengua catalana». *Església i societat a la Girona contemporània*. Girona: Cercle d'Estudis Històrics i Socials, 1993.

COSTA i FERNÁNDEZ, Lluís. *Història de la premsa a la ciutat de Girona (1787-1939)*. Girona: Diputació de Girona, Ajuntament de Girona i Institut d'Estudis Gironins, 1987.

MAS i SOLENCH, Josep M. *Ivon l'Escop i la Lliga del Bon Mot: l'obra de Mn. Ricard Aragó*. Barcelona: La Formiga d'Or, 1992.

MESTRAS, Lluís M. *L'aportació gironina al desenvolupament de la pedagogia catalana*. Diputació de Girona, 1981.

PERICAY, Xavier; TOUTAIN, Ferran. *El malentès del Noucentisme. Tradició i plagí a la prosa catalana moderna*. Ed. Proa. Barcelona, 1994.

PLA, Xavier. «L'ús i defensa del català a "Presència" (1956-1971)». *Revista de Girona*. núm. 170. 1995.

PLANELLA, Gabriel; ROMANÍ, Joan M. «Una enquesta sociolingüística a la demarcació de Girona». *Revista de Girona*. núm. 120. 1987.

PRATS, Modest. «Joaquim Ruyra, el filòleg de la llengua viva». *Revista de Girona*. núm. 136. 1989.

PUIGBERT, Joan. «La Normal de Girona i l'ensenyament del català». *Actes de les 5es Jornades d'Història de l'Educació als Països Catalans, vol. II*. Eumo. Vic, 1984.

RECASENS, Josep. «L'evolució lingüística de la Revista de Girona». *Revista de Girona*. núm.108. 1984.

REIXACH, Modest. *El coneixement del català*. Departament de Cultura de la Generalitat de Catalunya. Barcelona, 1997.

VILA, Pep. «Polèmiques sobre la llengua, els símbols i la política catalana a la Girona de la Restauració». *El catalanisme conservador*. Girona: Cercle d'Estudis Històrics i Socials, 1996.

VILA, Pep. «Lletres de mossèn A.M. Alcover i F.B. Moll a Irene Rocas Romaguera, corresponsal de l'obra del Diccionari a Llofriu». *Estudis del Baix Empordà. Sant Feliu de Guíxols*, 1992.

la dictadura, per bé que el cens no reflecteix l'ús social de la llengua, que ha disminuït. Ens trobem davant la trista paradoxa –difícil d'assimilar per molta gent– que mentre el català cada vegada és més estudiat i comprès, també és menys usat espontàniament. S'ha parlat de la «llatinització» de la llengua: el català com més va més es

fa servir amb l'Administració i a l'escola, però en canvi cada vegada és menys la llengua materna dels ciutadans. Aquest procés és més lent a la demarcació de Girona, on a causa de la menor aflluència migratòria el castellà no s'hi ha introduït tant. Ho demostra el fet insòlit de tenir dos diaris en català. A partir dels anys seixanta

la costa gironina s'omple de turistes, fet que podria haver estat aprofitat per dotar d'una bona preparació multilingüe la població; malauradament, això no s'ha produït, i la competència de la població en llengües estrangeres és força baixa. Això ha provocat que el contacte amb els països veïns s'ha de fer a través de la llengua castellana. Avui continua essent tan vàlid com vint anys enrere el lema d'un cartell penjat en un bar de la costa que deia: «english spoken, tan poken que no ens entendrem».

Tres llibres cabdals

Tres dels llibres més prestigiosos de la filologia catalana contemporània tenen origen gironí. Són *La persecució política de la llengua catalana*, de Francesc Ferrer i Gironès; l'ambiciós projecte de la *Història de la llengua catalana*, a càrrec de Modest Prats i Josep Maria Nadal –n'han sortit dos volums– i el llibre que ha estat –i encara és– centre de fortes polèmiques: *El futur de la llengua catalana*, de Modest Prats, Albert Ros-sich i August Rafanell. Ara que gairebé ha complert deu anys, les seves conclusions continuen vigents. Durant tota la dècada dels noranta ha crescut molt el nombre de parlants de noves llengües –sobretot del nord d'Àfrica. Aquesta població, que s'incrementarà molt durant el segle XXI, convertirà la demarcació en una àrea multilingüe, fet que causarà molts problemes a menys que estudiï l'exemple d'altres societats que han experimentat el mateix procés. Serem capaços d'integrar aquests emigrants a la nostra cultura? Potser és agosarat pensar en una Girona on aquests idiomes ocupin la tercera o la segona posició de les llengües parlades habitualment, però aquesta possibilitat no hauria de provocar rebuig sinó reflexió. Fet i fet, aquesta és la situació de França.